

IVAN M. HAVEL

In uno versum

Rád bych zde propojil dvě zdánlivě nesouvisějící události letošního roku; obě se mě osobně dost dotýkají. Jedna je smutná, druhá povzbudivá. První byl odchod filosofa, pedagoga, rektora a mého dobrého přítele Radima Palouše, druhá nebyla ani tak událostí jako spíše výročím: letos se dočkalo pětadvaceti let naše Centrum pro teoretická studia (CTS), sdružené pracoviště Univerzity Karlovy a Akademie věd ČR, které bylo a dodnes částečně je mým působištěm.

Radim Palouš byl v českém intelektuálním světě osobností výjimečnou a svým způsobem nenahraditelnou. Zažil jsem ho ve třech rolích, každé v jiném období, prvním před Listopadem, druhém během Listopadu a třetím po Listopadu. Nejdřív jsem ho poznal jako účastníka, častého přednášejícího a intelektuálně dominantní osobnost na různých podzemních bytových seminářích, speciálně na pravidelných schůzkách skupiny zvané Kampademie. Vždy mluvil rád, moudře a poutavě, a to o čemkoliv, o filosofii, náboženství, pedagogice, vzdělanosti, politickém myšlení. Měl rád živé debaty a oceňoval, když to byly debaty lidí osvícených.

Druhá role netrvala dlouho. Se zkušeností z disentu Radim nemohl chybět v Koordinačním centru Občanského fóra, kde nás fascinoval svým darem inteligentně a s nadhledem moderovat rozmanité politické a strategické debaty.

A zatřetí, když se s plnou důstojností, šarmem a vervou ujal funkce prvního popřevratového rektora Karlovy univerzity. Mezi jeho prvními rektorskými akty bylo založení CTS jako mimofakultního vysokoškolského ústavu. A tak se před pětadvaceti lety stal mým přímým nadřízeným.

Hlavní idea CTS byla prostá, ale nikoliv snadno realizovatelná. Šlo nám o to, aby se pod jednou střechou setkávali zástupci zcela odlišných

disciplín, od přírodních a exaktních věd až po obory humanitní, a aby jejich setkávání byla plodná. Začali jsme tři, astrofyzik Jan Palouš, který přišel s tím nápadem první, dále matematický fyzik Roman Kotecký a já (který se dodnes neumím správně zařadit). Že jeden z nás byl synem rektora a druhý bratrem prezidenta, to byla trochu náhoda, nikdy jsme z toho nic zvláštního neměli. Později přibyli další, a to hlavně filosofové fenomenologického ražení, většinou žáci Jana Patočky.¹ Vedla k tomu dohoda mezi Univerzitou Karlovou a Akademií věd, přesněji Filosofickým ústavem AV o rozšíření CTS na společné pracoviště obou institucí.

Podařilo se to, čeho jsme chtěli dosáhnout? Jako realista tvrdím ano, jako idealista s tím mám trochu problém. Mojí ideální představou je skupina zapálených učenců, každý z jiné vědní disciplíny, kteří jsou svezeni někam, kde jsou odříznuti od běžných starostí jako podávání grantů i od pedagogických povinností. Neměli by žádný konkrétní úkol, jen by mohli přemýšlet, bádát, rozmlouvat a volně debatovat. Představuji si víc. Že během rozhluvu a debat si časem spolu sladí řeč a styl. Že by si začali navzájem rozumět a rozumět i důvodům, proč si dříve nerozuměli a proč se i nyní na některé věci dívají jinak. Jejich obory by se vzájemně doplňovaly, oplodňovaly, inspirovaly a dřívější prolákliny by byly překlenuty mosty a lávkami. Pochopili by, že jedna pozice může mít smysl, i když se liší od pozice jiné.

Taková představa transdisciplinarity by byla blízká myšlení Radima Palouše. Sám se často odvolával na Komenského etymologii slova universum jako IN UNO VERSUM, v jedno obrácené – „tedy nikoli všeznalectví, nýbrž mířící za tím podstatným, jež je v každém oboru sice jiné, nicméně vydává se za tím, co je pravé, vydává se pravdě, ne libovůli.“² Je dobře známo, že Radim nebyl nadšen krátkozrakou specializací disciplín, obtížné komunikaci mezi nimi a nakonec i fyzickým rozptýlením fakult naší

university do různých končin Prahy i mimo Prahu.

Naznačil jsem, že idea transdisciplinarity není snadno realizovatelná. Nejde zde o nějakou disciplinovanou vědu, a proto transdisciplinárnímu bádání nemá vlastní grantové komise ani impaktované časopisy, nepočítají s ní zaběhané algoritmy hodnocení vědy, nehodí se pod žádnou fakultu, nepřednáší se. Badatelé v CTS sice spolu žijí pod jednou střechou, ale každý jednotlivec nebo malý tým pracuje na nějakém konkrétním projektu, jehož výsledky jsou pak publikovatelné. Jinak by naši učenec neužili své rodiny. A tak, místo transdisciplinární ideje nastupuje střízlivější interdisciplinární výzkum, často chválený jako plodná spolupráce různých specialistů, nicméně vždy usilující o řešení specifického problému v některé etablované disciplíně.

Přes to všechno se CTS na svých pracovních seminářích snaží o něco víc, byť méně nápadně. Proč nevyužít živého zastoupení různých oborů a pokoušet se vzájemně konfrontovat pozice odlišných disciplín k některým hodně obecným, ale všudypřítomným pojmům. Již u nás proběhly nebo probíhají debaty o takových pojmech jako čas, prostor, přirozený svět, matematizace, pravdivost, událost a proces.

Jsem si jist, že Radim Palouš by byl spokojen, že po pětadvaceti letech své existence se ústav, který založil, nevzdaluje tomu, na čem mu tolik záleželo. Totiž na „transcendenci každé aktuální pozice,“ která by umožnila jakoukoliv „odbornou, mezioborovou, společenskou, bytostnou mohutnost překračovat dál, výš.“³

V tomto čísle Vesmíru využíváme příležitost čtvrtstoletého výročí CTS k uveřejnění několika článků od jeho pracovníků, jmenovitě od D. Storcha, I. Šimové, M. Hudíka a P. Pokorného (s. 556–574). Až je budete číst, všimněte si, kolik různých oborů muselo vstoupit do hry: ornitologie, fylogenetika, ekologie, matematická statistika, klimatologie, ekonomie, archeologie, geochemie a další.

1) Světoznámý archiv Jana Patočky je součástí CTS.

2) Projev při udělení čestného doktorátu na Univerzitě Pardubice, 4. 2. 2008.

3) Rozhovor s V. Roskovcem, AULA 13, 63, 2005/4.